

ПОГЛЯД ПРАВОСЛАВ'Я НА МІЖКОНФЕСІЙНИЙ ДІАЛОГ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЖИТТЯ МИРЯН

Історично склалось так, що Україна є релігійно плюральною державою. Існування на пограниччі культур і цивілізацій вимагало толерантності у міжконфесійних стосунках для мирного співжиття представників різних релігій. Особливо загострилось питання співіснування та спілкування різних культур у сучасній Україні у зв'язку, з одного боку, з секуляризацією та глобалізацією суспільного життя, а з іншого – з відродженням релігійності населення та поширенням різноманітних релігій до того невідомих чи мало відомих на теренах України. Актуальність цього питання визначається також тим, що держава на законодавчому рівні проголошує рівність всіх релігій. Жодна релігія не може претендувати на своє виняткове місце, кожна релігія є цінною, якщо її діяльність відповідає букві закону. Для того, щоб це усвідомити, потрібно спілкуватись, щоб краще розуміти один одного. Без спілкування, а відтак і без знання неможливо мирно співіснувати.

У різних релігіях та конфесіях по-різному ставляться до такого діалогу. У зв'язку з цим можна виділити два можливих шляхи ставлення до інших релігій: контакт та зміна під їх впливом або консервування та дотримання свого віровчення, догматики. Більшість намагаються дотримуватись другого напрямку. Так, католицизм і православ'я намагаються йти шляхом збереження своєї догматики. Католицька Церква почала змінювати своє ставлення до міжконфесійного спілкування після II Ватиканського собору, який вніс принципові зміни в католицьке розуміння єдності – від «зверхності» до партнерського діалогу.

Російська Православна Церква веде діалог з іншими Церквами вже більше двох століть. Прихильниками контакту були о. Г.Флоровський, о. О.Шмеман, о. І.Мейндорф, В.Лосский. Для цього діалогу характерним є поєднання догматичної принциповості і братської любові. Православна Церква виступає за те, щоб був діалог, а не монолог. Діалог, що має на увазі взаємну відкритість і готовність до порозуміння.

За визначенням філософського словника, визначальним для діалогу є відмова від принципу тотальності (оскільки останній не в змозі виразити істинну сутність). На думку діалогістів, існування людини завжди є «співбуттям» з іншими людьми [Філософський енциклопедичний словник / Голова редколегії Шинкарук В.І. – К., 2002. – С.161].

Водночас, незважаючи на заяви про відкритість та готовність до порозуміння, Православна Церква в «Основних принципах ставлення Російської Православної Церкви до інославія», прийнятому на Ювілейному Архієрейському соборі РПЦ (Москва, 13-16 серпня 2000 року), зазначає, що представники РПЦ ведуть діалог з інославними на основі вірності апостольському і святооцівському Переданню Православної Церкви, вченню Вселенських і Помісних соборів. При цьому виключаються будь-які догматичні поступки чи компроміси у вірі. Ніякі документи і матеріали богословських діалогів та переговорів не мають обов'язкової сили для Православної Церкви до кінцевого утвердження їх всією Православною Спільнотою [Основные принципы отношения Русской Православной Церкви к инославиям // Православие и католичество: от конфронтации к диалогу. Хрестоматия. – М., 2005. – С. 561-574].

Отже, з одного боку проголошується діалог, а з іншого – спілкування з іновірцями є лише для того, щоб висловити свою точку зору, оскільки православна віра є непорушною істиною. В загальному розумінні це не є діалогом, а лише нав'язуванням своїх поглядів, адже Православна Церква постає при цьому істиною в останній інстанції. Характерно, що на подібну роль не претендує більшість інших конфесій та релігій, а проголошують плюральність шляхів до Бога. Чи можна вести якийсь діалог для знаходження істини з людиною, що непохитно впевнена в своїй правоті і ні в якому разі змінювати свої погляди не бажає? Зрозуміло, що ні.

Митрополит Антоній Сурожський наполягає на тому, що діалог між православними і іновірцями потрібен для того, щоб пояснити іншій людині основи віри Православ'я, а завданням діалогу він вважає прагнення зрозуміти іншу людину. Найбільша проблема – люди не звикли до діалогу, не вміють чути один одного [Православное свидетельство в инославном мире. Беседа митрополита Сурожского Антония с корреспондентом журнала «Церковь и время». – М., 2000. – С.23]. Тому й виходить не діалог, а монолог, який прикривають діалогом, при цьому не чуючи один одного.

Варто також зазначити, що Православна Церква чітко розмежовує віросповідання, що

визнають віру в святу Трійцю, Боголюдськість Ісуса Христа та секти, які заперечують головні християнські догми. Визнаючи за інославною християнами право на свідчення і релігійну освіту серед груп населення, що традиційно до них належать, ПЦ активно виступає проти будь-якої деструктивної місіонерської діяльності, яку вона розглядає на свою так звану «канонічну територію» [Основные принципы отношения Русской Православной Церкви к инославиям // Православие и католичество: от конфронтации к диалогу. Хрестоматия. – С. 572]. Це може бути свідченням нетолерантного ставлення в духовному плані до нехристиянських релігій, пізнього протестантизму та різних нехристиянських течій.

Як зазначає протоієрей Максим Козлов, єдиним джерелом спасіння є Православна Церква, але вона не розглядає весь оточуючий світ як п'ятьму. Не можна говорити про католиків, вірмено-григоріанські й східні церкви і навіть про традиційні протестантські церкви як взагалі чужі Церкви, оскільки вони визнають головні християнські таїнства. На його ж думку, нетерпимість Православної Церкви часто називають й віру у вірність єдиному шляху до Бога. Зараз вірність у вірі оголошується нетерпимістю. Скоріше всього, це пов'язано з тим, що в останні роки утвердився в нашій державі суспільний світогляд секулярного гуманізму, одним із головних постулатів якого є те, що людина не має права наполягати ні на яких своїх поглядах і не повинна ні в чому бути впевненою до кінця. Їй може лише здаватися, що жити треба так, що чогось робити не можна, а так добре було б вірити. Але наполягати на цьому не можна. Таке розмивання відчуття абсолютного і єдиного, що властиве західній свідомості, зараз починає приживатись і в нас. І Церква цьому протистить і це вірно [Козлов Максим, протоієрей. 400 вопросов и ответов о вере, церкви и христианской жизни. – Сергиев Посад, 2004. – С. 202].

Православна Церква намагається відгородитися від тих процесів, що неодмінно існують у світі. Звичайно зрозумілим є негативне ставлення до секуляризації, що веде до втрати прихожан. Цим же можна пояснити і нетерпимість до інших релігій.

На відміну від Католицької, Вірмено-григоріанської, Східних Церков та традиційних протестантських церков, Православ'я негативно ставиться до язичництва, бо ж, дивись, «ніякого компромісу між світлом і тьмою, між проповіддю Євангелія і язичництва бути не може». Не може бути хорошого язичництва і ще кращого християнства. Вони онтологічно протилежні, як світло і тьма [Козлов Максим (Там само. – С. 207)].

До язичницьких сект православні відносять Товариство Свідомості Крішні, яке, згідно з їх версією, виникло як секта у традиційному індуїзмі. Метою його створення була пропаганда нетрадиційного індуїзму саме для європейської християнської цивілізації. І в цьому воно повинно сприйматись, як особливо небезпечна версія язичництва в нинішньому історичному контексті. Дуже часто до язичників православні відносять всі релігії, окрім так званих традиційних християнських конфесій. При цьому поняття язичництво вживається ними як щось негативне, лайливе слово, таке як є секта, хоча, по суті, воно таким не є.

Але, незважаючи на всю нетолерантність у відносинах, в офіційних документах проголошується принаймні зовнішня толерантність – недопущення образ щодо інославною.

Можна сказати, що є й більш поміркована точка зору серед православних стосовно інаковірців. Зокрема, митрополит Антоній Сурожський вважає, що людина неправославна – взагалі не християнин, що він наш чужий і єдине, що ми можемо для нього зробити, – це повернути його в Православ'я. Багато чому ми можемо навчитись, вглядаючись в життя інославною – в те, як віра їх здійснюється в житті [Православное свидетельство в инославном мире. – С.7].

Відмінність в догмах не обов'язково веде до невіри в Бога «є серед православних люди, які моляться не Богу, а іконі, при цьому саме цій, а не іншій іконі, ніби ікона, це не вікно, яке повинно відкритись, що б зустріти того, хто зображений на ній... Вона освячена, вона є образ, але якщо ти будеш вглядуватись лише в лінії і фарби, то вони заступлять для тебе реальність. Якщо ж ти глянеш на ікону Спасителя, а потім закриєш очі і будеш знати: «Він є, Він тут, я його бачив» – то ти зможеш перенестись далі до невидимого Бога, до Христа, який зараз присутній тут» [Там само. – С.15].

Не важливо, до якої релігії людина належить, лиш би вона була добродійною, бо ж часточка істинної віри в інших релігіях існує. Не всі інославні конфесії є витвором сатани, як це вважає архієпископ Аверкій (Таушев) Зарубіжної Православної Церкви. Весь інослашний світогляд помилковий, якщо порівнювати його з абсолютною істиною Православ'я. Але причиною цієї помилковості часто буває людська недосконалість, нездатність зрозуміти і сприйняти повноту істини, що розкривається нам у Православ'ї. Якщо все було б так просто, істину правовір'я всі сприймали б з легкістю.

Православ'я відрізняється від інших релігій, але, крім відмінностей віровчення, між Православ'ям та інославною є ще й реальне життя віруючих. Не багато простих православних живуть справді православним життям. Праведним життям живуть інославні, наприклад, католики, живуть за Євангелієм (євангельським життям).

На відміну від богословських аспектів «діалогу», діалог у соціальних питаннях проголошується важливим напрямом співпраці та розвитку відносин з іновірцями. В православній пресі постійно звертається увага на той широкий спектр проблем взаємодії Церкви і світу («мира» – по рос.), де може бути спільна робота у сфері служіння суспільству. Наголошується, що там, де це не приходить у суперечність з віровченням і духовною практикою, варто розвивати спільні програми релігійної освіти і катехизації [Основные принципы отношения Русской Православной Церкви к инославию. – С. 571].

Міжконфесійний діалог справляє великий вплив на сучасних православних віруючих. Зокрема, змінюється їх ставлення до іновірців. Якщо раніше православні християни могли жити замкнуто, практично не спілкуючись з іновірцями та невіруючими, то в сучасному секулярному світі миряни змушені постійно спілкуватись з представниками інших релігій. Сучасного православного віруючого характеризує вже контакт із світом та певна зміна його світобачення і світоставлення під впливом інших релігій. Спілкування з іновірцями виявляється у зміні світогляду, у зміні в ставленні до певних догм Церкви, у різних сферах життя православних (сімейних, побутових, громадських). До цього спілкування веде: зростання можливостей культурного обміну, необмеження особистості поінформованістю про одну якусь конфесію, вторгнення засобів масової інформації в духовне життя практично кожного, коли можна прийняти на свій екран на своїй же мові інформацію про різні конфесії, відчуття їх переваги чи можливості.

Особливо активно контакт з іншими вірами виявляється у зростанні кількості шлюбів з іновірцями, що руйнує ті самі «сімейні церкви», завдяки яким ще зберігаються православні традиції [Колодний А.М. Християнство XXI століття // Християнство і особа. – Тернопіль, 2000. – С. 6]. Тому офіційна Церква негативно ставиться до таких шлюбів. Спільність віри подружжя, що є членами тіла Христового, складають важливу умову справді християнського і церковного шлюбу. Лише єдина віра в сім'ї може стати «домашньою Церквою» (Рим. 16.5; Філ. 1,2), в якій чоловік і дружина разом з дітьми зростають в духовному удосконаленні і пізнанні Бога. Відсутня однаковість в сім'ї є серйозною загрозою цілісного подружнього союзу. Саме тому Церква вважає своїм боргом закликати віруючих вступати в шлюб лише в Господі (1 Кор. 7,39), тобто з тим, хто поділяє їх християнські погляди.

Відповідно до стародавніх канонічних приписів, Церква і сьогодні не освячує вінчанням шлюби, які укладаються між православними і нехристиянами, одночасно визнаючи такі все ж законними і не вважаючи людей, що в них знаходяться, в блудному співжитті. Виходячи з понять пастирської ікономії, Російська Православна Церква, як в минулому, так і сьогодні вважає можливим здійснення шлюбів православних християн з католиками, членами Стародавніх Східних Церков і протестантами, що сповідують віру в Триєдиного Бога, за умови благословення шлюбу в Православній Церкві і вихованні дітей в православній вірі. Такої ж практики дотримуються і у більшості Православних Церков [Социальная концепция Русской Православной Церкви. – С. 117].

Відтак, незважаючи на негативне ставлення до шлюбів з іновірцями, Церква їх визнає, не засуджує категорично. Це можна пояснити тим, що православні християни не можуть обмежити свій контакт з іновірцями. А насильницьке відокремлення їх Церквою від останніх призведе до розчарування у вірі та відходу від неї. Хоч зауважимо, що дуже часто принципів виховання дітей у душі православ'я в змішаних сім'ях не дотримуються.

Контакт з іновірцями для православних мирян має різні наслідки. З одного боку, можна визначити позитивні цього контакту, а саме: культурний обмін, духовне взаємозбагачення, пізнання інших релігій, що призводить до розширення світогляду, не замикає лише на свої релігійні традиції. Лише завдяки спілкуванню можна пізнати один одного, а відтак і зрозуміти, а саме розуміння є ключем до мирного співжиття. З іншого боку, спілкування з іновірцями має й негативні наслідки. Воно веде до зміни релігійних переконань, втрати віри у єдиноістинність своєї релігії. На побутовому рівні це призводить до розмивання власних релігійних традицій: дуже часто миряни заради цікавості йдуть в інші конфесії; на сімейному рівні – до зникнення «домашньої церкви» як осередку формування релігійності наступного покоління.

Отже, міжконфесійний діалог – необхідна умова існування Церкви в сучасних умовах плюралістичності релігійного життя. Ставлення Православної Церкви до нього, незважаючи на офіційну точку зору, неофіційно досить негативне. Це можна пояснити негативними наслідками процесів секуляризації та глобалізації для православ'я в цілому. Також міжконфесійний діалог активно впливає та змінює самих віруючих, а православ'я є релігією традиції: чим менше змінюється, тим краще.